

мне машину <...> і вот стала я <...>рабіць”, – тут жа згадваючы пра мужчын-калегаў: “*Ён тожжа шафёрам быў*”, “*Шафёра ўзялі на збор*”. У дадзеным выпадку можна назіраць відавочны ўплыў гендарнай традыцыі падзелу працы на народную словатворчасць: фіксаванне факту фемінінасці канкрэтнай прафесійнай дзейнасці пры адначасовым зацвярджэнні маскулінатыўнага характару занятка ў цэлым.

Традыцыя захоўваецца і ў нашыя дні, вось цытата з інтэрв'ю з сучаснай дзяўчынай-трактарысткай: – *Большинство [мужчин] такие, которые говорят мне: “О, Катюха, свой пацан!”*. Разам з тым у беларускай народна-дыялектнай мове адзначаны шырокі пласт назваў чалавека паводле прафесійнай і часовай дзейнасці, якая ўключае ў аднолькавай меры як маскулінатывы, так і фемінінатывы. Пры гэтым фемінінатыў мае нейтральнае значэнне. Выкарыстанне ў дадзеным выпадку назоўнікаў абодвух родаў гаворыць пра тое, што ў адпаведнасці з традыцыйнымі ўяўленнямі названай прафесійнай дзейнасцю мог займацца любы чалавек незалежна ад гендарнай прыналежнасці.

УДК 811.16'28

Ю.М. Чагайда, канд. філал. навук

(Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры, г. Мінск)

З ГІСТОРЫІ СТВАРЭННЯ АГУЛЬНАСЛАВЯНСКАГА ЛІНГВІСТЫЧНАГА АТЛАСА

Агульнаславянскі лінгвістычны атлас (АЛА) займае важнае месца ў лінгвістычнай літаратуры. Ён прадстаўляе багаты матэрыял для вызначэння лексіка-словаўтваральных і фанетыка-граматычных адметнасцей сучасных славянскіх моў і іх дыялектаў, адкрываючы новыя магчымасці ў вывучэнні мінулага і сучаснага стану славянскага дыялектнага кантынуума.

Праца над АЛА распачалася ў канцы 50-х гадоў, пасля таго як на IV Міжнародным з'ездзе славістаў у Маскве ў 1958 г. вучоныя Р.І. Аванесаў і С.Б. Бернштэйн выступілі з ідэяй стварэння АЛА. З самага пачатку вядучыя мовазнаўцы розных краін вызначылі стварэнне такога атласа адной з прыярытэтных задач славянскага мовазнаўства і прадугледзелі арганізацыйныя формы ажыццяўлення гэтага праекта. За адносна кароткі час у Беларусі, Балгарыі, Польшчы, Расіі, Славакіі, Чэхіі, Украіне, Югаславіі, а таксама ў месцах пражывання славянскага насельніцтва ў Аўстрыі, Германіі, Венгрыі,

Італіі, Румыніі больш як у 850 населеных пунктах многанацыянальны калектыў сабраў вялікі фактычны матэрыял. Да пачатку 80-х гадоў было поўнасьцю завершана зьбіранне дыялектных матэрыялаў па спецыяльна падрыхтаванаму Апытальніку АЛА.

Беларускія вучоныя ўключыліся ў работу адразу пасля стварэння нацыянальных рабочых калектываў лінгвістычнага атласа. Ужо паўстагоддзя Беларускае нацыянальнае камісія прымае актыўны ўдзел у распрацоўцы гэтага лінгвістычнага праекта. У 1958 г. старшынёй беларускай нацыянальнай камісіі і членам міжнароднай камісіі АЛА быў абраны М.В. Бірыла. Ён стаў арганізатарам збору матэрыялаў, складання картатэкі і ўзначаліў правядзенне даследаванняў на базе Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа. У 1989 г. была створана рэдакцыйная калегія на чале з акадэмікам М.В. Бірылам для падрыхтоўкі і выдання чарговага выпуску АЛА “Раслінны свет”. У 1992 г. рэдкалегію выпуску ўзначаліў акадэмік А.І. Падлужны. Над стварэннем дзесяці лінгвістычных карт для III выпуску АЛА ад Беларусі працавалі: Бірыла М.В., Арашонкава Г.У., Клімчук Ф.Д., Крывіцкі А.А., Лемцюгова В.П., Міхайлаў П.А., Трухан Т.М., у сааўтарстве з беларускімі вучонымі ад Югаславіі прыняў удзел С. Реметић. Да гонару Нацыянальнай акадэміі навук і краіны ў 2000 г. беларускім вучоным удалося надрукаваць трэці выпуск АЛА “Раслінны свет”.

Работа над лінгвістычным атласам вельмі карпатлівая і працаёмкая, а таму абмен вопытам неабходны і карысны для даследчыкаў. Раней, да распаду Саюза, штогод у студзені-лютым у Маскве праходзілі двухтыднёвыя рабочыя нарады па АЛА, а затым восенню ў адной з краін-удзельніц праекта. Мэта такіх нарад – не толькі падвядзенне вынікаў работы над АЛА за папярэдні год, але і практычная работа над атласам, абмеркаванне падрыхтаваных карт і каментарыяў, распрацоўка плана работы і заданняў для нацыянальных камісій на наступны год. На жаль, зараз сустрэчы адбываюцца адзін раз у год, апошнія з іх праходзілі ў Славакіі (2004), Польшчы (2005), Македоніі (2006), Германіі (2007), Босніі (2008), беларускія вучоныя будуць прымаць калег-славістаў у верасні 2009 года.

Агульнаславянскі лінгвістычны атлас з’яўляецца буйнейшым славістычным праектам, які ажыццяўляецца зладжаным міжнародным калектывам лінгвістаў. Упершыню ў гісторыі славянскага мовазнаўства праведзена абследаванне ўсіх славянскіх моў на тэрыторыі, якую яны займаюць у Еўропе, на аснове адзінай праграмы і адзінай транскрыпцыі. Агульнаславянскі атлас з’яўляецца атласам

вялікай групы роднасных моў і ахоплівае ў той ці іншай ступені ўсе ярусы моўнай сістэмы: фаналогію, лексіку, семантыку, словаўтварэнне, сінтаксіс. Ён ствараецца ў дзвюх серыях – лексіка-словаўтваральнай і фанетыка-граматычнай. Усім выпускам АЛА ўласціва ўнутранае адзінства матэрыялаў, уключаных у выпуск: кожны выпуск мае прадмову, напісаную па агульнаму плану, у яго ўключана апісанне сістэмы фанетычнай транскрыпцыі, а ў лексіка-словаўтваральных выпусках, акрамя таго, і апісанне сістэмы абагульняючай транскрыпцыі, аднолькава афармляюцца тытульныя лісты і г.д. Карты суправаджаюцца легендамі і каментарыямі, для кожнай з іх на асобным лісце прыводзіцца індэкс (поўны матэрыял), як ён быў запісаны экспларатарамі. Такім чынам, кожны, хто працуе з асобным выпускам АЛА, знойдзе ў ім усе неабходныя дадатковыя звесткі, якія могуць спатрэбіцца пры вывучэнні матэрыялаў, уключаных у выпуск. Самае важнае, ва ўсіх выпусках атласа вытрыманы прынцып сістэмнасці пры картаграфаванні дыялектнага матэрыялу, калі план выражэння (спосабы картаграфавання) з найбольшай рэльефнасцю адлюстроўваюць план зместу (розныя аспекты) картаграфуемай з’явы ў яе структурных іерархічных сувязях [1].

На пачатку новага, XXI стагоддзя, атрымалі вырашэнне многія агульна-даследчыцкія праблемы АЛА. Так, дзякуючы намаганням прафесара кафедры славацкай мовы П. Жыга створана камп’ютарная праграма для апрацоўкі і аўтаматычнага картаграфавання матэрыялаў MAPola, складзена адзіная сістэма картаграфічных знакаў, прымеркаваны для перадачы транскрыпцыі шрыфты ZRCola і інш. Такім чынам, Агульнаславянскі лінгвістычны атлас не толькі мнагамерная панарама разнастайных адносін паміж славянскімі мовамі народаў Славіі, але і незвычайная скарбніца лінгвістычнага матэрыялу – крыніца новых лінгвагеаграфічных, а таксама розных іншых даследаванняў багатай і складанай славянскай лінгваструктуры.

ЛІТАРАТУРА

1. Аванесаў Р.І. Да пытанняў паходжання і развіцця рускай літаратурнай мовы / Р.І. Аванесаў // Праблемы агульнага і германскага мовазнаўства. – М., 1978. – С. 88–96.